

DOR: [20.1001.1.22285/318.1400.11.4.8.2](https://doi.org/10.22285/318.1400.11.4.8.2)

تحلیل پدیدارشناسانه تجارب زیسته اساتید و دانشجویان از آموزش مجازی در نظام آموزش عالی ایران

مینا کریمی*

چکیده

پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و از نوع پدیدارشناسی به تحلیل تجارب زیسته دانشجویان و اساتید از چالش‌های آموزش مجازی در نظام آموزش عالی ایران پرداخته است. مشارکت کنندگان پژوهش، شامل ۲۵ نفر از دانشجویان در رشته‌های مختلف کارشناسی و ۱۵ نفر از اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خدابنده با گرایشهای مختلف تحصیلی بود که حداقل پنج سال سابقه تدریس داشتند و با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از روش مصاحبه فردی نیمه ساختاریافته تا رسیدن به حد اشباع نظری استفاده شد. داده‌های به دست آمده با استفاده از روش کدگذاری موضوعی مورد تحلیل قرار گرفت و یافته‌ها در قالب کدهای باز، محوری و منتخب سازماندهی شد. یافته‌های حاصل از تجارب زیسته دانشجویان و اساتید در ۳ مضمون اصلی (مزایای استفاده از آموزش مجازی، مشکلات استفاده از آموزش مجازی و در نهایت ارائه پیشنهاداتی برای بهبود و ارتقا این آموزش‌ها) و ۶ مضمون فرعی (اقتصادی، آموزشی، بهداشتی، زمانی، فرهنگی و فن آوری) شناسایی گردید.

واژگان کلیدی

پژوهش کیفی، آموزش مجازی، آموزش عالی، پدیدارشناسی، تجربه زیسته

* استادیار، رشته برنامه ریزی درسی، واحد خدابنده، دانشگاه آزاد اسلامی، خدابنده، زنجان، ایران minakarimi777@gmail.com

نویسنده مسؤول یا طرف مکاتبه: مینا کریمی

مقدمه

در آستانه قرن بیست و یکم، تحولات بنیادین در فرآیندها، روش‌ها و محصولات آموزش عالی در جهان صورت گرفته است. انفجار اطلاعات، توسعه ارتباطات، تحولات در نظام‌های اداره حکومت، تحولات فرهنگی و بهم پیوستگی جوامع جهانی، نگاه آموزش عالی را دستخوش تغییر و تحول اساسی نموده است. با توجه به قدرت تکنولوژی دیجیتال و گسترش اطلاعات، آموزش عالی در آستانه یک انقلاب عظیم قرار گرفته است. با فن‌آوری‌های جدید، راهبردهای آموزشی جدید، توسعه و بسیاری از موانع ارتباطی از بین می‌رود. فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات، الگوی فکری آموزش را دگرگون، مدل‌های موجود را غنی‌تر و شیوه‌های جدید آموزش و یادگیری را پیشنهاد می‌کند (modanloo & salarian, 2012). در چند ماه گذشته چشم انداز آموزش عالی جهانی به دلیل گسترش ویروس کرونا (که به COVID-19 نیز مشهور است) شدیداً دستخوش تغییر شده است. ویروس کرونا بزرگ‌ترین تهدید بشریت در روزهای اخیر است. این بیماری چه‌بسا جان صدها هزار انسان را تهدید می‌کند و دست‌آوردهای علوم مختلف را به چالش می‌کشانند؛ اما این بیماری، حرکت آرام و دور آهسته دنیا برای نیل به کمال را نمایان کرد. فرصت‌های بزرگ از درون تهدیدهای کرونا ویروس برای جوامعی اتفاق خواهد افتاد که خویشتن خویش را نیازند و با مهارت و کاردانی، مسیرهای منتهی به تهدید را شناخته و متناسب با تهدید، فرصت به وجود آورند. (Quacquarelli, 2020).

در چنین وضعیتی برگزاری آموزش‌های برخط در فضای الکترونیک و مجازی در دانشگاه‌ها و مدارس، با همه مشکلات و تنگناها مورد توجه قرار گرفته و کرونا زبان گویای بسیاری از نقایص و مشکلات شده است. مؤسسات آموزش عالی دنیا در واکنش به این وضعیت اضطراری جهانی، مجبور شده‌اند، پردیس‌های دانشگاه‌ها را تعطیل کنند و به یادگیری آنلاین و ابزارهای دیجیتال روی بیاورند. در نتیجه شیوع کرونا، دانشگاه‌ها با چالش‌های بی‌سابقه‌ای روبرو هستند. در شرایطی که ویروس کرونا، دانشجویان و مؤسسات بیشتری را به ملاقات و ارتباط از طریق ابزارهای دیجیتال مجبور می‌کند، روش‌های دیجیتال و آنلاین، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند (Quacquarelli, 2020). آموزش مجازی، نوعی آموزش از راه دور است؛ آموزش از راه دور به موقعیت‌های متفاوت و مختلف آموزشی اطلاق می‌شود و بیش از یک سده است که وجود دارد و از آموزش به صورت مکاتبه با استفاده از قلم و کاغذ تا آموزش مجازی توسط اینترنت،

تحول و توسعه پیدا کرده است (Falowo, 2007). در یک سیستم آموزش رسمی مانند دانشگاه، آموزش مجازی به دانشجویان و اساتید این اجازه را می‌دهد تا آنها بتوانند به صورت هم‌زمان یا غیرهم‌زمان و به صورت مشارکتی و توزیع شده، با همدیگر در محیط اینترنتی در تعامل باشند (Jung et al., 2002). این تعامل به آنها امکان می‌دهد تا از منابع مختلف استفاده کنند و هم‌چنین آهنگ یادگیری خود را بر حسب نیاز و توان تنظیم کنند؛ بنابراین مشخصه بارز آموزش مجازی، آن است که کسانی که درگیر این نوع آموزش هستند، چه مربی و چه یادگیرنده، در مکان و به احتمال زیاد در زمان متفاوتی با هم در تعامل هستند و وسیله این تعامل، محیط‌های مجازی است. مبنای نظری آموزش مجازی براساس پیش فرض‌های جدید معرفتی در ارتباط با تدریس و یادگیری، خصوصاً نظریه سازنده‌گرایی اجتماعی است که براساس آن، انسان‌ها دانش را هنگامی می‌سازند که در دنیای اطراف خود مشغول فعالیت هستند (Crotty, 2007). طرفداران معرفت‌شناسی سازنده‌گرایی، معتقد هستند که ساختار دانش، چیزی نیست که خارج از ذهن فراگیر وجود داشته باشد؛ بلکه ساختار دانش، حاصل تعامل مستمر با سازه‌های موجود، آزمایش و پالایش بازنمایی‌های ذهنی آن برای یافتن درک صحیح‌تری از جهان خارج است و برای این اساس، فعالیت یادگیری باید محور توجه قرار گیرد نه فرآیند آموزش (zareie, 2010). نظریه ارتباط‌گرایی نیز یکی از نظریه‌های جدیدتر است که کارایی آموزش مجازی در محیط‌های آموزشی را توجیه می‌کند. براساس این نظریه، دانش و یادگیری در اثر ارتباط بیشتر و از طریق ابزارها و رسانه‌های مختلف تکنولوژیکی و خصوصاً رسانه‌های آنلاین مانند رسانه‌های اجتماعی و وب توسعه پیدا می‌کند. به عنوان نمونه، آموزش انبوه که در آن میلیون‌ها فراگیر در نقاط جغرافیایی مختلف دنیا از طریق رسانه‌های مبتنی بر وب با هم در تعامل هستند، حاصل چنین نظریه‌های جدید می‌باشد. چنین نظریه‌هایی، ماهیت آموزش و یادگیری را در مراکز آموزش عالی در سطح دنیا دگرگون کرده است که مبنای اساسی این تغییرات آن است که دانش معتبر و اصیل، فقط آن چیزی نیست که در کتب درسی و از طریق اساتید به شکل سنتی به دانشجویان منتقل شود؛ بلکه خود دانشجویان در ساخت دانش نقش اساسی دارند و بر این اساس، آنها می‌توانند از فضاهای مجازی به عنوان یکی از منابع اساسی تقویت دانش خود بهره‌گیرند (Siemens, 2004). در بررسی نظریات مرتبط با پژوهش حاضر، بورژ هولمبرگ^۱ در نظریه گفتگوی آموزشی هدایت

شده^۱ بر گفتگوی شبیه‌سازی شده، تأکید دارد که به تعامل فراگیران با متون از پیش تعیین شده اشاره دارد. این نظریه بر اهمیت گفتمان واقعی و شبیه‌سازی شده مربی و فراگیر توجه دارد. مؤلفه‌هایی مانند محتوای آموزشی، تعامل فراگیر با متن و مربی در این نظریه مورد توجه قرار گرفته است؛ اما وده‌می‌یر (Wedemeyer, 1977) در نظریه استقلال آموزشی^۲، بیش‌تر بر مفروضات پداگوژیکی اشاره دارد که تغییری از دنیای آموزش مکاتبه‌ای تحت سلطه واحدهای سازمانی و اداری است. این نظریه بر مسائل آموزشی و یادگیری از راه دور تأکید دارد و بر آزادی و حق انتخاب برای یادگیرنده، تساوی حقوق و دسترسی به آموزش تمرکز دارد (Farajollahi & Dehbashi, 2019)؛ این نظریه خودمحموری فراگیر را یک ویژگی شخصی در درجات مختلف می‌داند و برنامه‌ها را بر طبق درجه خودمحموری فراگیر در سه زمینه برنامه‌ریزی، اجرا و ارزیابی آموزشی طبقه‌بندی می‌کند. بالاترین درجه خودمحموری، در برنامه‌هایی است که اجازه می‌دهد یادگیرنده در هر سه جنبه از آموزش، شرکت کند. پایین‌ترین درجه خودمحموری، در آن دسته از برنامه‌هایی است که در آن آموزش طبق دستور طراحان و یا مربیان برنامه‌ریزی، اجرا و به طور کامل ارزیابی شود. مطالعات انجام شده در ارتباط با برنامه‌های توسعه اغلب کشورها، نشان دهنده محوری بودن نقش فن‌آوری اطلاعات، ارتباطات و آموزش مجازی در اینگونه برنامه‌هاست. برای کشورهای در حال توسعه، تجربه و درک آموزش مجازی در نظام آموزشی، یک تجربه پیچیده واقعی / مجازی، جهانی / محلی، سنتی و مدرن است. در این شرایط، شکل و نوع مناسبات فردی - اجتماعی، دست‌خوش تغییر شده و روابط قدرت، سلسله‌مراتب بین استاد / دانشجو، تحقق فردیت، بسط دیوارهای کلاس درس و به طور کلی مناسبات جدید شکل گرفته است. به همین ترتیب، به کارگیری این فن‌آوری در جوامع شرقی و در حال توسعه نظیر کشورمان ایران که ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی متفاوتی دارد، موجب می‌شود درک کاربران از این نوع یادگیری متفاوت باشد (Kiyani, 2014) که بررسی شواهد، مستندات و یافته‌های پژوهشی (Beaudoin, 2016), (Musingafi et al., 2015), (Safford & Stinton, 2016) وجود موانع، مشکلات و وضعیت خاص نظام آموزش مجازی را به تأیید رسانده است. شریفی و همکاران عوامل مؤثر بر موفقیت نظام‌های یادگیری الکترونیکی در کشورهای در حال توسعه را در 6 بعد دسته‌بندی

1 . Guided Didactic Conversation

2 . Independence Autonomy

کرده‌اند: ویژگی‌های یادگیرندگان (خودکارآمدی کامپیوتر، اینترنت و نگرش نسبت به یادگیری الکترونیکی) ویژگی‌های مربیان (پاسخ به موقع، خودکارآمدی، کنترل تکنولوژی، تمرکز بر تعامل، نگرش نسبت به فراگیران، ...) مؤسسه و کیفیت خدمات (آموزش کامپیوتر، انعطاف پذیری برنامه) زیرساخت و کیفیت سیستم (کیفیت اینترنت، عملکرد سیستم، ...) دوره و اطلاعات کیفیت آن (کیفیت دوره، محتوای مربوطه، انعطاف پذیری دوره...) انگیزه بیرونی (سودمندی درک شده، وضوح اهداف...). با توجه به این عوامل و عوامل دیگری که در مدل‌های مختلف یادگیری الکترونیکی به آن اشاره شده است، می‌توان نتیجه گرفت که اثربخش بودن و موفقیت نظام‌های آموزش الکترونیکی، منوط به برقرار بودن عوامل یاد شده است (Sharifi et al., 2019). تحلیل پیشینه پژوهشی موجود از آموزش مجازی در نظام آموزش عالی کشور، وجود مزیت‌ها، معایب، راهبردهای پیشنهادی به منظور بهبود و توسعه و همچنین، حوزه‌هایی که در این نوع آموزش مورد غفلت واقع شده را مورد تأیید قرار می‌دهد (Zolfaghari, Sarmadi, Zandi & Ahmadi, 2009). بر پایه مطالعات انجام شده از مهم‌ترین مزایای اشاره شده در گزارش، پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه آموزش الکترونیکی شامل چنین مواردی است: افزایش کیفیت یادگیری و آموخته‌های دانشجویان، سهولت دسترسی به حجم بالایی از اطلاعات و دانش‌های موجود در جهان، دسترسی سریع و بموقع اطلاعات در زمان اندک، کاهش برخی از هزینه‌های آموزشی، بالا بردن کیفیت دقت و صحت مطالب درسی و علمی، ارتقای علمی دانشجویان و مدرسان و هم چنین، رویکرد مناسب آموزشی که می‌بایست دارای ویژگی‌های تعامل دو طرفه استاد با دانشجویان و تشکیل کارگروه‌های آموزشی، بهره‌گیری از تکنولوژی‌های مناسب آموزشی مانند استفاده از محیط وب و فن‌آوری اطلاعات در محیط‌های آموزشی باشد (Jefferson & Arnold, 2009). هم‌چنین در بررسی آسیب‌های ناشی از آرایه آموزش مجازی، بررسی شواهد نشان می‌دهد که بیشتر دانشجویان نسبت به کاهش عمق و کیفیت یادگیری اعتراض دارند و هم چنین، حوزه‌های مورد غفلت در آموزش مجازی به فقدان گفت‌وگوهای عمیق برخط، فقدان بروز ایده‌های خلاق، فقدان درک دیگران و درک شدن از سوی دیگران، فقدان شناخت دیگران و در نهایت، فقدان آموختن و الگو گرفتن برای یادگیری اشاره شده است (Kiyan, 2014; Stodel, 2006). بررسی وضعیت آموزش مجازی در ایران و بیان این مسأله که دیگر در هزاره سوم، آموزش مجازی تنها یک امر جایگزین به شمار نمی‌رود؛ بلکه یک ضرورت است، توجه

و عنایت هر چه بیشتر طراحان و برنامه‌ریزان آموزشی را به خود معطوف دارد و گامی هر چند کوچک در جهت پایه‌ریزی زیرساخت‌های لازم، به منظور مهیاسازی بستر فرهنگی برای حرکت به سمت مجازی شدن بردارد. به رغم شناسایی موانع، مشکلات و مزیت‌های فهرست شده برای کاربرد آموزش مجازی در دانشگاه‌های کشور؛ لیکن اکثریت مطالعات انجام شده، مبتنی بر روش‌شناسی اثبات‌گرایی و روش‌های کمی پژوهش است که بنا به ماهیت این قبیل مطالعات و وسعت یافته‌های برآمده از آن، به نظر می‌رسد شناخت به‌دست آمده در بازنمایی پدیده مورد مطالعه، از عمق کافی برخوردار نبوده است؛ بدین منظور در پژوهش حاضر با درک این ضرورت، سعی شده است تا با استفاده از تجارب زیسته و ادراک دانشجویان و مدرسان نظام آموزش مجازی، تصویری کامل و جامع از وضعیت آموزش مجازی در نظام آموزش عالی کشور بازنمایی گردد. در همین راستا مفهوم تجربه زیسته، بیان‌کننده آن جنبه‌هایی از یک موقعیت است که توسط فردی که در آن موقعیت قرار دارد، تجربه شده است (Fathi Vajargah, 2016)؛ بدین منظور، هدف اصلی در پژوهش حاضر، تحلیل پدیدارشناسانه تجارب زیسته اساتید و دانشجویان از آموزش مجازی در نظام آموزش عالی ایران است.

روش

برای پاسخ‌گویی به سؤال پژوهش و به منظور شناخت عمیق از وضعیت موجود و با توجه به بررسی مطالعات انجام شده در حیطه آموزش‌های مجازی و فقدان مطالعات عمیق در این حیطه، ضرورت اتخاذ رویکردی اکتشافی برای کشف همه ابعاد پنهان و پیدای آن، محرز می‌گردد. تحقیق حاضر با اتخاذ رویکرد اکتشافی به دنبال کشف ابعاد مختلف آموزش مجازی در نظام آموزش عالی می‌پردازد. این مطالعه با روش کیفی و رویکرد پدیدارشناسی در سال ۱۳۹۹ در دانشگاه آزاد واحد خدابنده انجام شد. به زعم بازرگان (Bazargan, 2010)، زمانی می‌توان از پژوهش کیفی استفاده نمود که بخواهیم یک پدیده را از جهات گوناگون مورد بررسی قرار دهیم تا ضمن مطالعه افراد در شرایط طبیعی‌شان، تصویری تفصیلی از پدیده‌های مورد مطالعه بازنمایی گردد. با توجه به تفاوت‌های فلسفی پارادایمی دو روش کمی و کیفی، در بررسی‌های کیفی به جای استفاده از چارچوب نظری برای تدوین و آزمون فرضیه‌ها، از چارچوب مفهومی برای استخراج سؤال یا سؤالات تحقیق استفاده می‌شود (Ritchie & Lewis, Maxwell, 2003).

2005). چارچوب مفهومی تحقیق حاضر، مبتنی بر رویکرد تفسیرگرایی اجتماعی است. در رویکرد تفسیرگرایی اجتماعی به عنوان رویکرد اصلی در این مطالعه، باور بر این است که با توجه به خلاق بودن ماهیت انسان، سیال بودن واقعیت اجتماعی و ساخته و معنادار شدن در فرآیند درک و تفسیر انسانها از آن، نمی‌توان مسیر و روش خاص برای درک واقعیات و یا ایجاد تغییر در آنها پیشنهاد کرد (Guba & Neuman, 2007, Denzin & Lincoln, 2005). در این پژوهش سعی گردید تا با استفاده از رویکرد تفسیرگرایی به بازنمایی ادراک دانشجویان و استادان از آموزش مجازی در نظام آموزش عالی، پرداخته و نشان داده شود که مشارکت‌کنندگان چه درکی از آموزش مجازی دارند و با توجه به تجربه زیسته خود، چه پیشنهادهایی برای بهبود و ارتقای کیفیت آن می‌توانند داشته باشند (Guba & Lincoln, 2005, Neuman, 2007, Denzin & Lincoln, 2011). تعداد و نحوه انتخاب مشارکت‌کنندگان در مطالعات به روش کیفی مانند روش‌های کمی از پیش تعیین شده نیست و به روند تحقیق و مقولات در حال تکوین بستگی دارد. روش انتخاب مشارکت‌کنندگان در این تحقیق از نوع هدفمند است. این روش انتخاب آگاهانه شرکت‌کنندگان خاص توسط پژوهشگر است و شرکت‌کنندگان توسط پژوهشگر دست‌چین می‌شوند؛ چرا که یا به صورت مشخص دارای ویژگی یا پدیده موردنظر محقق هستند و یا غنی از اطلاعات در موردی خاص می‌باشند و بیشتر زمانی استفاده می‌شود که نیاز به نمونه‌های خبره باشد (Jalali, 2012) و حجم آن نیز به سطح اشباع نظری سؤال‌های تحقیق بستگی دارد (Hajbageri et al., 2007)؛ لذا داده‌های این پژوهش، مبتنی بر تجربه زیسته مدرسان و دانشجویانی است که در ترم بهمن سال تحصیلی ۱۳۹۸ به مدت یک ترم در آموزش‌های مجازی دانشگاه شراکت کرده بودند. مجموع شرکت‌کنندگان در پژوهش ۳۸ نفر بوده که تعداد ۱۵ نفر از آنها از اساتید و ۲۳ نفر دیگر از دانشجویان، انتخاب و مورد مصاحبه قرار گرفتند. به منظور گردآوری داده‌ها از فن مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده شد. با توجه به سؤالات اصلی پژوهش که به دنبال شناسایی مزایا و مشکلات عمده در حوزه آموزش مجازی و ارائه پیشنهادهایی برای بهبود و ارتقای کیفیت آن می‌باشد، ابتدا با ارائه توضیحاتی درباره ماهیت مصاحبه و موضوع آن به فرد مصاحبه‌شونده و آشنایی اولیه با موضوع، آغاز به کار شد و سپس اولین سؤال مبنی بر اینکه با توجه حضور شما در آموزش مجازی

، چه کمبودها و مشکلاتی را احساس کرده‌اند؟ پرسیده شد و این نوع آموزش‌ها چه مزیت‌هایی داشته است و سؤال نهایی بر اساس پاسخ‌های افراد به منظور ارائه پیشنهاداتی برای بهبود و ارتقای کیفیت این آموزش‌ها توسط دانشگاه مطرح شد. پیش از آغاز مصاحبه، ابتدا پروتکل مصاحبه تدوین شد و با هماهنگی قبلی صورت گرفته با مصاحبه شوندگان به انجام گفت‌وگو، تنظیم و بازبینی متن گفت‌وگوها پرداخته شد. برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه تلفنی و شبکه‌های اجتماعی موبایل- بنیان استفاده گردید؛ به این صورت که ۷ نفر از استادانی که تجربه تدریس مجازی در ترم مذکور را داشتند، مورد مصاحبه تلفنی قرار گرفتند و ۱۰ نفر هم با استفاده از شبکه‌های اجتماعی وارد فرآیند مصاحبه شدند که ۲ نفر از اساتید از انجام مصاحبه منصرف شدند؛ هم‌چنین از ۲۳ دانشجوی شرکت‌کننده، ۵ نفر به صورت تلفنی و ۲ نفر به صورت حضوری و ۱۶ نفر از طریق شبکه‌های اجتماعی (واتساپ و ...) به گفت‌وگو پرداخته شد. همان‌گونه که ذکر شد، ملاک انتخاب افراد مورد مصاحبه، شرکت آنها در آموزش‌های مجازی دانشگاه بود؛ زمان هر مصاحبه بین ۱۵ تا ۳۰ دقیقه متفاوت بود. بعد از گردآوری فرم‌های تکمیل شده نسبت به پالایش، بازخوانی، دسته‌بندی و ارائه یافته‌ها از طریق فن تحلیل محتوای کیفی، متن مصاحبه‌ها اقدام شد. برای تحلیل داده‌ها ابتدا کل مصاحبه‌ها به دقت، روخوانی شد تا معنا و مفاهیم اصلی در آن شناسایی شود. نتیجه این مرحله، یک تصویر کلی و توصیفی از هر مصاحبه بود. در مرحله بعد، همه مصاحبه‌ها برای تحلیل اولیه و کدگذاری در نظر گرفته شدند. برای کدبندی، متن مصاحبه‌های انتخاب شده، قطعه‌بندی شد و هر قطعه (مبنای قطعه‌بندی محتوا بود، هر معنا، محتوا و مضمونی که هدف پژوهش را پوشش دهد) یک کد در نظر گرفته شد و نام هر کد به گونه‌ای انتخاب شد که دقیقاً و به صورت عینی توصیف‌کننده قطعه مشخص شده باشد؛ این مرحله کدگذاری باز بود. این کار تا مرحله اشباع نظری؛ یعنی جایی ادامه پیدا کرد که محتواهای جدیدی شناسایی نمی‌شد. نتیجه این مرحله، شناسایی تعداد زیادی کدهای باز بود. کدهای به دست آمده در مرحله اول، بعد از چند بار غربال کردن و فیلتر کردن و با ملاحظه مشابهت‌ها و تفاوت‌های آنها، ادغام شده و در نهایت کدها به تعداد محدودتری تقلیل یافت و مفاهیم در قالب مقوله‌های بزرگتری قرار گرفتند (کدگذاری محوری)؛ در ادامه کدهای محوری با توجه به ارتباط بین آنها به صورت تحلیلی به تم یا موضوع اساسی تبدیل شد (کدگذاری منتخب). شایان ذکر

است که حاصل چنین فرآیندی، سه مضمون یا مقوله اصلی و ۶ مضمون فرعی است که در بخش نتایج کیفی ارائه شده است. در بیستمین مصاحبه با دانشجویان و سیزدهمین مصاحبه با استادان دانشگاه آزاد خدابنده، اشباع نظری داده‌ها حاصل شد و به منظور اعتباربخشی به یافته‌ها، مجدداً ۵ مصاحبه انجام گرفت. در جهت رعایت اخلاق در پژوهش، قبل از انجام مصاحبه به صورت کاملاً رسمی از مشارکت کنندگان اجازه گرفته شد و در ابتدای امر با ایشان در رابطه با هدف پژوهش، محرمانه بودن نام و اطلاعات هویتی آنها آگاهی‌های لازم داده شد و در نهایت، همه افراد حاضر در پژوهش، با رضایت کامل به انجام مصاحبه پرداختند و ذکر گردید که در جریان مصاحبه، هر زمان تمایل برای ادامه مصاحبه نداشتند، می‌توانند از همکاری با محقق منصرف شوند. مشخصات مصاحبه‌شوندگان در تحقیق در جدول شماره ۱ و ۲ آورده شده است:

جدول ۱ - مشخصات دموگرافیک دانشجویان مصاحبه‌شونده

مصاحبه‌کننده شماره	سن	جنس	مقطع تحصیلی	رشته تحصیلی
۱	۳۶	زن	دانشجوی کارشناسی	علوم تربیتی
۲	۳۷	زن	دانشجوی کارشناسی	معماری
۳	۳۰	زن	دانشجوی کارشناسی	برق
۴	۲۴	زن	دانشجوی کارشناسی	آموزش و پرورش ابتدایی
۵	۲۸	زن	دانشجوی کارشناسی	معماری
۶	۲۹	زن	دانشجوی کارشناسی	مترجمی زبان انگلیسی
۷	۳۱	زن	دانشجوی کارشناسی	حقوق ثبتی
۸	۲۲	زن	دانشجوی کارشناسی	زبان و ادبیات فارسی
۹	۲۷	زن	دانشجوی کارشناسی	مدیریت آموزشی
۱۰	۴۴	زن	دانشجوی کارشناسی	آموزش دینی و عربی
۱۱	۳۹	زن	دانشجوی کارشناسی	تربیت بدنی
۱۲	۲۳	زن	دانشجوی کارشناسی	حقوق قضایی
۱۳	۲۸	مرد	دانشجوی کارشناسی	مکانیک
۱۴	۳۳	زن	دانشجوی کارشناسی	تربیت بدنی
۱۵	۲۲	زن	دانشجوی کارشناسی	علوم تربیتی
۱۶	۲۲	زن	دانشجوی کارشناسی	حسابداری
۱۷	۳۵	مرد	دانشجوی کارشناسی	مکانیک
۱۸	۲۷	زن	دانشجوی کارشناسی	حقوق ثبتی
۱۹	۲۱	زن	دانشجوی کارشناسی	حسابداری
۲۰	۲۲	زن	دانشجوی کارشناسی	آموزش و پرورش ابتدایی

۲۱	۲۷	زن	دانشجوی کارشناسی	کامپیوتر
۲۲	۲۱	زن	دانشجوی کارشناسی	علوم تربیتی
۲۳	۳۰	زن	دانشجوی کارشناسی	کامپیوتر

جدول ۲- مشخصات دموگرافیک اساتید مصاحبه شونده

شماره مصاحبه‌کننده	سن	جنس	آخرین مدرک تحصیلی	مدرك سابقه تدریس به سال	رتبه دانشگاهی	رشته تحصیلی
۱	۳۶	زن	دکتری	۱۰	مربی	فلسفه
۲	۳۸	زن	دکتری	۱۵	استادیار	کامپیوتر
۳	۳۹	مرد	دکتری	۱۰	استادیار	حسابداری
۴	۳۵	زن	ارشد	۷	مربی	الهیات
۵	۴۱	زن	دکتری	۱۴	استادیار	ادبیات عرب
۶	۳۸	مرد	دکتری	۸	استادیار	زبان و ادبیات فارسی
۷	۳۷	مرد	دکتری	۱۱	استادیار	برق
۸	۳۹	مرد	دکتری	۱۱	مربی	زبان انگلیسی
۹	۴۴	مرد	دکتری	۹	مربی	مدیریت آموزشی
۱۰	۳۹	زن	دکتری	۱۴	استادیار	شیمی آلی
۱۱	۴۳	مرد	دانشجوی دکترا	۱۲	مربی	عمران
۱۲	۳۲	زن	دکتری	۸	مربی	معارف اسلامی
۱۳	۳۶	مرد	دکتری	۱۲	استادیار	ریاضی
۱۴	۳۸	مرد	دانشجوی دکترا	۶	مربی	مدیریت بازرگانی
۱۵	40	زن	دکترا	۱۴	استادیار	تربیت بدنی

یافته‌ها

مصاحبه با این پرسش که « تجربه شما از شرکت در کلاس‌های آموزش مجازی دانشگاه چه بود؟» آغاز شد و سپس با پرسش‌های جزئی‌تر ادامه یافت. پس از پیاده کردن مصاحبه‌ها، ۳ مضمون اصلی شامل: مزایای استفاده از آموزش مجازی، مشکلات استفاده از آموزش مجازی و در نهایت، ارائه پیشنهاداتی برای بهبود و ارتقاء این آموزش‌ها استخراج شد و مجموعاً ۶ زیر مضمون یا مضامین فرعی با توجه به مضامین اصلی، مورد شناسایی و دسته‌بندی قرار گرفت. یافته‌ها حاکی از آن است که مزایای استفاده از آموزش مجازی هم از دیدگاه دانشجویان و هم اساتید در تقسیم‌بندی‌های مزایای اقتصادی، آموزشی، بهداشتی و زمانی قابل بررسی می‌باشد. تحلیل

مصاحبه‌های اساتید و دانشجویان در مورد مشکلات و محدودیت‌های آموزش مجازی، مشکلات اقتصادی، آموزشی، فرهنگی و فن‌آوری را آشکار می‌سازد و دسته‌بندی دیدگاه دانشجویان و اساتید در مورد پیشنهاد آنها برای بهبود آموزش مجازی، هم‌موارد اقتصادی، آموزشی، فرهنگی و فن‌آوری را شامل می‌شود. تحلیل مصاحبه‌ها و دسته‌بندی آنها به مضامین اصلی و فرعی با توجه به مصاحبه‌های اساتید و دانشجویان در جداول شماره ۳ و ۴ آورده شده است:

جدول شماره ۳- مضامین بدست آمده از تحلیل مصاحبه‌های دانشجویان

مضامین اصلی	مضامین فرعی	روایت‌ها
	اقتصادی	۱- کاهش هزینه‌های آموزشی و غیرآموزشی مثل هزینه‌های تولید محتوا و لوازم تحریر و هزینه رفت و آمد.
	آموزشی	۱- به‌وز بودن مطالب و محتوای آموزشی، ۲- افزایش کیفیت یادگیری از طریق تغییر مسیر آموزش از یاد دادن به یاد گرفتن؛ ۳- رعایت عدالت آموزشی به دلیل امکان دسترسی همگان به آموزش مجازی؛ ۴- افزایش کیفیت جذب محتوا از طریق ارائه دروس در محیط چند رسانه‌ای (به صورت صوتی/ تصویری/ متن/ انیمیشن و ...)
مزایای استفاده از آموزش‌های مجازی		۵- گسترش فرهنگ یادگیری مستقل با استفاده از آموزش‌های مجازی .
	بهداشتی	۱- جلوگیری از انتشار ویروس کوید ۱۹ و بیماری‌های واگیردار، ۲- کاهش اضطراب و استرس آموزش حضوری و افزایش آرامش در آموزش مجازی؛ ۳- کاهش آلودگی هوا و ترافیک و بهبود کیفیت محیط زیست.
	زمانی	۱- جلوگیری از اتلاف وقت دانشجویان و اساتید؛ ۲- تسهیل ارتباط با اساتید دانشگاه در هر ساعت از شبانه‌روز؛ ۳- امکان دسترسی به مطالب و محتوای آموزشی هر زمان و مکان؛ ۴- حضور به موقع در کلاس.
	اقتصادی	۱- بالا بودن هزینه اینترنت پر سرعت؛ ۲- فقدان برخی امکانات برای دانشجویان اعم از گوشی‌های پیشرفته و لپ‌تاب.
مشکلات و موانع استفاده از آموزش‌های مجازی	فرهنگی	۱- نداشتن ارتباط دیداری و متقابل و کاهش تعاملات بین استاد و دانشجو و کاهش ارتباطات جمعی با دیگر دانشجویان.
		۱- قطع و وصل شدن اینترنت و نبود پهنای باند کافی و سرعت پایین شبکه؛ ۲- عدم آشنایی دانشجویان با آموزش مجازی؛ ۳- وابسته بودن بیش از حد آموزش مجازی به تکنولوژی؛ ۴- واضح نبودن صدای استاد بخصوص زمانی که دانشجو میکروفون خود را روشن می‌کرد
	فن‌آوری	

و قطع و وصل شدن مکرر صدا؛

- ۵- نصب نشدن نرم افزارها و برنامه های مورد نیاز کلاس مجازی؛
- ۶- به وجود آمدن مشکلات فنی حین برگزاری کلاس و حل نشدن آن توسط واحد پشتیبانی؛
- ۷- عدم مهارت و تجربه کافی اساتید در برگزاری آموزش های مجازی.

۱- نبود شفافیت در امر برگزاری امتحانات؛

- ۲- محدودیت پرسش و پاسخ و از بین رفتن جو صمیمی کلاس ها در آموزش مجازی؛
- ۳- عدم برابری دانشجویان از لحاظ سواد و دانش استفاده از تکنولوژی اینترنت؛
- ۴- کاهش کنترل و نظارت مستقیم اساتید بر دانشجویان؛
- ۵- حواسپرتی و عدم تمرکز بر درس به خاطر محرکهای داخل خانه؛
- ۶- عدم دسترسی به اینترنت در بیشتر مناطق روستایی؛
- ۷- وصل نشدن استادان سر ساعت در کلاس آموزش مجازی؛
- ۸- مشکل جزوه نوشتن برای بعضی دروس مانند ریاضی و حسابداری و ...
- ۹- تغییر ساعت برخی از کلاسها بدون اطلاع دانشجویان؛
- ۱۰- مناسب نبودن برای دروس عملی؛

آموزشی

۱- باید فضایی میان استاد و دانشجو ایجاد شود که نمره ملاک آزمون افراد قرار نگیرد چون در این صورت ثقلها در سر جلسات امتحان بسیار گسترده شده و مانع از رشد و شکوفایی دانشجو می گردد.

آموزشی

- ۲- زمان کاملاً مشخص برای همه کلاس ها در نظر گرفته شود.
- ۳- اساتید به طور مداوم به دانشجویان خود بازخورد ارائه دهند تا دانشجویان بتوانند به روشنی تشخیص دهند که کدام رفتارها یا مهارت هایشان باید تقویت و اصلاح شود.
- ۴- عدم جا به جایی ساعت کلاسهای مجازی؛
- ۵- اختصاص وقت کافی برای آزمونها؛

۶- کلاس ها طوری طراحی گردند که در سایت خود دانشگاه قابل دسترسی باشند. بعضی از دانشجویان به دلیل پایین بودن اندروید گوشی یا کامپیوتر و لپ تاپ موفق به نصب نرم افزارهای مربوطه نگردیدند در صورتی که اگر در سایت خود دانشگاه ارائه گردد، این مشکل رفع می گردد.

پیشنهادات
برای بهبود
آموزش های
مجازی

۱- اینترنت رایگان برای حضور در کلاس های مجازی در طول ترم تحصیلی برای تمام دانشجویان در نظر گرفته شود.

اقتصادی

۲- تخصیص بسته های اینترنت کم هزینه و یا پرداخت تسهیلات برای خرید لوازمی مانند لب تاب یا گوشی هوشمند.

۱- گروه هایی برای حمایت بهتر از دانشجویان ایجاد شود تا دانشجویان بتوانند در انجا

فرهنگی سوالات و اشکالات خود را بیان کرده و به همدیگر کمک کنند.
 ۲- کارشکنی‌ها و قانون شکنی‌هایی که گاهی اوقات پیش آمد می باشد کنترل شود.
 ۳- شایسته است مسئولین مربوطه با ایجاد فضایی امن مجازی در زمینه سلامت امتحانات تلاش کنند.

۱- بهتر است که قبل از شروع کلاس‌های مجازی دوره‌هایی برای آشنایی دانشجویان با آموزش مجازی در نظر گرفته شود.
 ۲- مشکلات مربوط به میکروفن و صدای آن در آموزش مجازی حل شود.
 ۳- افزایش سرعت اینترنت و بهبود زیر ساخت‌ها و عملکرد سیستم آموزش مجازی؛
 ۴- بالا بردن کیفیت آموزش مجازی، از طریق اختصاص دادن نرم افزارهای بهتر با گرافیک بالا. و گسترش کمی و کیفی نرم افزار؛
 ۵- برای یادگیری و مشارکت بیشتر، بهتر است از ترکیبی از ابزارهای مختلف یادگیری (مانند: تلفیق روش‌های سنتی با ابزارهای صوتی و تصویری جدید با قابلیت اشتراک گذاری بیشتر و بهتر) استفاده شود.
 ۶- تشکیل کلاس‌ها به صورت ویدئو کنفرانس و گسترش کاربرد ویدئو کنفرانس‌ها و آموزش‌های جمعی و روش‌های آموزشی گروهی مبتنی بر وب افزایش یابد تا امکان برقراری ارتباط چشمی و هم‌زمان دانشجویان با اساتید و سایر دانشجویان فراهم گردد.

جدول شماره ۴- مضامین بدست آمده از تحلیل مصاحبه‌های اساتید

مضامین اصلی	مضامین فرعی	روایت‌ها
	اقتصادی	۱- صرفه جویی در هزینه‌های آموزشی و کمک آموزشی نظیر ویدئو پروژکتور، ایاب و دهباب
	بهداشتی	۱- کمک به پیشگیری از انتقال ویروس کرونا؛ ۲- پیشگیری از خطرات احتمالی ایاب و دهباب؛ ۳- راحتی و آرامش در آموزش.
مزایای استفاده از آموزش‌های مجازی	فن آوری	۱- قابلیت ارائه آموزش براساس تکنولوژی‌های نوین و هم گام شدن با پیشرفت‌های ارتباطی روز؛ ۲- آموزش مجازی اعتماد به نفس و مسئولیت پذیری، مشارکت و خلاقیت، مهارت در فن آوری اطلاعات را در دانشجویان بالا برده و جزء عوامل انگیزشی برای دانشجویان است. ۳- آشنایی دانشجویان با آموزش مجازی که در اکثر دانشگاه‌های دنیا در حال اجرا است.

<p>۱- امکان یادگیری بیشتر به دلیل ضبط مطالب و تکرار آن برای دانشجویان؛</p> <p>۲- قابلیت ارزیابی چند بعدی؛</p> <p>۳- امکان استفاده دانشجویان غایب از فایل‌های آموزشی ضبط شده؛</p> <p>۴- محدود نبودن ظرفیت پذیرش در سیستم آموزش مجازی؛</p> <p>۵- تمرکز بالاتر استاد در تنظیم و ارائه محتوای درسی؛</p> <p>۶- حضور و غیاب آنلاین.</p>	<p>آموزشی</p>
<p>۱- بستری همیشه در دسترس و مدیریت زمان که مناسب افراد شاغل و پر مشغله می باشد.</p> <p>۲- کاهش زمان مورد نیاز برای تصحیح اوراق امتحانی؛</p> <p>۳- عدم اتلاف وقت و استفاده بهینه از زمان کلاس؛</p> <p>۴- دستیابی سریع و مستقل از زمان و مکان به منابع آموزشی.</p>	<p>زمانی</p>
<p>۱- هزینه بالای اینترنت برای دانشجویان.</p>	<p>اقتصادی</p>
<p>۱- فقدان محتوای آموزشی الکترونیکی؛</p> <p>۲- نداشتن مهارت در زمینه استفاده از آموزش مجازی و عدم آموزش کافی در خصوص استفاده از سیستم برای مدرسان و دانشجویان؛</p> <p>۳- عدم توجه به ضعف امکانات در برخی از مناطق کشور و ناتوانی دانشجویان در تهیه سخت افزارهای لازم؛</p> <p>۴- در بیشتر موارد کلاس به شکل یک طرفه و توسط خود استاد برگزار می شود و دانشجویان مانند کلاس حضوری، فعال نخواهد بود.</p> <p>۵- از آنجایی که بعداً امکان استفاده از فایل‌های ذخیره شده وجود دارد برخی دانشجویان به این بهانه در کلاس حضور ندارند. مطالبات فرستنی</p> <p>۶- افزایش تقلب در امتحانات به دلیل عدم نظارت؛</p> <p>۷- عدم سوال و جواب کافی و ارائه بازخورد بین مدرس و دانشجویان به دلیل عدم ارتباط چهره به چهره؛</p> <p>۸- عدم امکان استفاده از حرکات و اشارات در حین تدریس (در صورت غیر تصویری بودن)</p> <p>۹- وجود توجهات و بهانه‌های بیشتر برای دانشجویان در هنگام کم کاری؛</p> <p>۱۰- عدم شکل‌گیری ارتباط عاطفی و تعامل مناسب بین استاد و دانشجو؛</p> <p>۱۱- آموزش مجازی بیشتر در حیطه شناختی و انتقال اطلاعات و دانسته‌ها موفق است و یادگیری در حیطه عاطفی، نهادینه سازی رفتار و حیطه روانی حرکتی به علت عدم تعامل صورت نمی گیرد.</p>	<p>مشکلات و موانع استفاده از آموزش‌های مجازی</p> <p>آموزشی</p>

<p>۱۲- عدم اطلاع استاد از نقص و ضعف دانشجو و کمک به رفع.</p> <p>۱- مشکل اصلی قطع و وصل شدن مکرر سیستم اینترنت؛</p> <p>۲- مشکلات مربوط به فن آوری اطلاعات، زیرساخت‌ها و سرعت اینترنت؛</p> <p>۳- عدم وجود کادر هماهنگی قوی در دانشگاهها جهت پل ارتباطی بین استاد و دانشجو؛</p> <p>۴- فقدان نرم افزارها و الزامات شاخه های مختلف آموزشی به خصوص واحدهای عملی در آموزش مجازی؛</p> <p>۵- سرخوردگی و کم حوصله شدن دانشجو و مدرس بابت سرعت کم، قطع و وصل اینترنت، صدا و ... در کلاس؛</p> <p>۶- اضطراب رایانه مانعی جدی در یادگیری است که باعث کاهش کیفیت یادگیری می شود.</p>	<p>فن آوری</p>
<p>۱- عدم برقراری روابط اجتماعی، یافتن دوستان جدید که دانشجویان از چنین روابط چیزهای بیشتری نسبت به آنچه از استادان می آموزند، یاد می گیرند و ممکن است در جامعه پذیرد دچار مشکل شوند.</p> <p>۲- عدم تحقق عدالت آموزشی به دلیل اینکه همه دانشجویان به ویژه در مناطق روستایی و حاشیه شهرها به اینترنت دائمی و پر سرعت دسترسی ندارند و به همین دلیل انگیزه یادگیری را نیز از دست می دهند.</p> <p>۳- اهمیت کم آموزش مجازی برای برخی تصمیم گیران دانشگاهی؛</p> <p>۴- عدم فرهنگ سازی و جدی نگرفتن استفاده از فضای مجازی در امر یادگیری از سوی دانشجویان.</p>	<p>فرهنگی</p>
<p>۱- کاهش هزینه های اینترنت برای دانشجویان و اساتید.</p>	<p>اقتصادی</p>
<p>۱- فرهنگ سازی در جهت جدی گرفتن کلاسها از سوی دست اندرکاران آموزش عالی و اساتید و برخورد با دانشجویان غایب (از طریق کم کردن نمره میانترم یا حذف درس آنها)؛</p> <p>۲- فرهنگسازی استفاده از آموزش مجازی در جامعه از طریق رسانه های جمعی بخصوص اختصاص برنامه های در تلویزیون برای معرفی مزایای آموزش مجازی.</p>	<p>فرهنگی</p>
<p>۱- تشکیل دیتا بیس (پایگاه های اطلاعاتی) قوی جهت اطلاع رسانی هماهنگی بهتر با دانشجویان؛</p> <p>۲- استفاده از کانال های ارتباطی دیگر در کنار آموزش مجازی برای افزایش کیفیت یادگیری؛</p> <p>۳- کمک به دانشجویان برای تهیه سخت افزارهای مورد نیاز؛</p> <p>۴- راه اندازی دوره های آشنایی با آموزش مجازی به لحاظ روش ها، تهیه و تنظیم محتوای</p>	<p>پیشنهادات برای بهبود آموزش های مجازی فن آوری</p>

دروس الکترونیکی، الزامات و نرم افزارهای موردنیاز؛

- ۵- ایجاد یک سیستم اینترنتی قوی و رایگان و قابل دسترس در مناطق جغرافیایی مختلف؛
- ۶- افزایش پهنای باند و تقویت زیر ساخت‌های ارتباطی و مخابراتی جهت افزایش سرعت دسترسی به منابع آموزشی؛
- ۷- فراهم سازی امکان استفاده از قلم و ارتباط تصویری برای اساتید؛
- ۸- کمک گرفتن از ابزارهای متنوع مانند اتاق‌های گفتگو، گروه‌های بحث و گفتگو و تابلوهای اعلانات آنلاین برای افزایش تعاملات در آموزش مجازی.

- ۱- ارائه محتوای الکترونیکی استاندارد برای کلیه دروس؛
- ۲- تلفیق آموزش مجازی با حضوری در حد چند جلسه برای یادگیری بهتر و کاهش مشکلات آموزش مجازی؛
- ۳- بروز رسانی نرم افزارهای مورد نیاز جهت تهیه مطالب آموزشی به صورت مجازی؛
- ۴- بهبود امنیت و کیفیت خدمت در چارچوب آموزش‌های مجازی؛
- ۵- مطالب و محتوای‌های کلاس آنلاین از نظر فرمت ظاهری قابل قبول باشد.

آموزشی

بحث و نتیجه‌گیری

آموزش مجازی، روش و رویکردی جدید در آموزش محسوب می‌شود. با توجه به فراگیر شدن ابزار الکترونیک در دنیا و هم‌چنین با توجه به محدودیت‌های موجود در آموزش سنتی و مزایای آموزش الکترونیک یا ترکیبی، به نظر می‌رسد؛ استفاده از فن‌آوری‌های جدید در سیستم‌های آموزشی اجتناب ناپذیر باشد. این اجتناب‌ناپذیری با توجه به بحران پیش آمده و همه‌گیری ویروس کرونا سریعتر به وقوع پیوسته است. در این پژوهش، محقق به دنبال تحلیل پدیدارشناسانه تجارب زیسته اساتید و دانشجویان از آموزش مجازی در نظام آموزش عالی ایران بود که برای دستیابی به این هدف، از روش پدیدارشناسی استفاده شد. نتایج حاصل از تحلیل مصاحبه‌ها، ۳ مقوله اصلی و کلی (مزایای استفاده از آموزش مجازی، مشکلات و موانع استفاده از آموزش مجازی و در نهایت ارائه پیشنهاداتی برای بهبود این آموزش‌ها) و ۶ مقوله فرعی (مزایای اقتصادی، آموزشی، بهداشتی، زمانی، فرهنگی و فن‌آوری) را به دست داد که در جدول شماره ۳ و ۴ مورد اشاره قرار گرفت. هر چند مصاحبه کیفی با نمونه محدودی از مشارکت‌کنندگان، نمی‌تواند نتایج قابل

تعمیمی را به لحاظ آماری در برداشته باشد؛ اما می‌تواند لایه‌های پنهان و عموماً مغفول مانده در این حوزه را بیشتر آشکار نماید. این یافته‌ها را می‌توان با یافته‌های شاه بیگی و همکاران (Shah Beigi et al., 2011)، مدانلو و همکاران (Modanloo & Salarian, 2011)، شریفی و همکاران (Sharifi et al., 2019)، دارابی و همکاران (Darabi et al., 2014)، پورکریمی و علیمردانی (Pourkarimi & Alimardani, 2020) در خصوص مزایای آموزش مجازی در نظام آموزش عالی ایران همسو دانست. پژوهشگران هم در تحقیقات مذکور، آشنایی دانشجویان با کامپیوتر و آشنایی اساتید با محیط وب که منجر به حضور فعال آنها در پروژه‌های تحقیقاتی ملی و بین‌المللی خواهد شد، دسترسی سریع و مستقل از زمان و مکان به منابع آموزشی و به صرفه بودن آموزش‌ها، کاهش خطرات ناشی از مسافرت‌های تحصیلی، افزایش کیفیت آموزش از طریق ارائه دروس در محیط چند رسانه‌ای و کاهش هزینه‌های جاری دانشگاه‌ها را از مزایای کاربرد آموزش مجازی دانسته‌اند و به مزایای این نوع آموزش‌ها از نظر اقتصادی، فردی، آموزشی، فرهنگی، زمانی اشاره کرده‌اند. هم‌چنین با پژوهش قربانخانی و همکاران (Ghorbankhani et al., 2016)، کیان (Kiyan, 2014)، بیودون (Beaudoin, 2016) عگبهی و همکاران (Agbahi et al., 2012)، اسفورد و استینتون (Safford & Stinton, 2016)، پرهیزی و همکاران (Parhizi et al., 2014)، زمانی و همکاران (Zamani et al., 2015) که چالش‌ها و مشکلات آموزش مجازی را بی‌نظمی و عدم هماهنگی در برگزاری کلاس‌ها، عدم برگزاری دوره‌های توجیهی و مهارتی برای استادان و دانشجویان، عدم شفافیت ارزیابی‌ها، جدی نگرفتن آموزش‌ها توسط دانشجویان، عدم تسلط بر سیستم و مشکلات اینترنتی فقدان ارتباط چهره به چهره، عدم شکل‌گیری ارتباط عاطفی بین استاد و دانشجو به دست آوردند، همسو می‌باشد. نتایج همه تحقیقات مذکور با این موضوع چه به روش کمی و چه به روش کیفی، هم‌راستا بوده و همگی بر وجود مشکلات متنوعی در مسیر توسعه و بهبود آموزش مجازی، تأکید داشته‌اند و اغلب آنها به روش‌های کمی در شناسایی پدیده آموزش مجازی پرداخته‌اند؛ این در حالی است که به منظور شناخت عمقی یک پدیده، روش‌های کیفی به ویژه پدیدارشناسی مناسبتر می‌باشد؛ لذا پژوهش حاضر هم از حیث روش و هم از حیث دسته‌بندی در یافته‌ها متفاوت بوده و خلاء موجود در این حوزه را پر کرده است؛ بنابراین سیاست‌گذاران آموزش عالی با در نظر گرفتن یافته‌های این

پژوهش، بایستی اینترنت رایگان برای حضور در کلاس‌های مجازی در طول ترم تحصیلی را برای تمام دانشجویان در نظر بگیرند؛ برای کلیه دروس محتوای الکترونیکی استاندارد ارائه شود؛ آموزش مجازی با آموزش حضوری در حد دو سه جلسه برای یادگیری بهتر و کاهش مشکلات آموزش مجازی تلفیق گردد؛ در جهت جدی گرفتن کلاسها از سوی دست اندرکاران آموزش عالی و اساتید و استفاده از آموزش مجازی در جامعه از طریق رسانه‌های جمعی، بخصوص اختصاص برنامه‌های در تلویزیون برای معرفی مزایای آموزش مجازی، فرهنگ سازی شود و دوره‌های آشنایی با آموزش مجازی به لحاظ روش‌ها، تهیه و تنظیم محتوای دروس الکترونیکی، راه اندازی گردد؛ الزامات و نرم‌افزارهای موردنیاز، تهیه و کیفیت آموزش مجازی از طریق اختصاص دادن نرم‌افزارهای بهتر با گرافیک بالا ارتقاء یابد؛ کلاس‌ها به صورت ویدئو کنفرانس و با کمک گرفتن از ابزارهای متنوع مانند اتاق‌های گفتگو، گروه‌های بحث و گفتگو و تابلوهای اعلانات آنلاین برای افزایش تعاملات در آموزش مجازی تشکیل شود و یک سیستم اینترنتی قوی و رایگان و قابل دسترس در مناطق جغرافیایی مختلف، ایجاد و پهنای باند جهت افزایش سرعت دسترسی به منابع آموزشی افزایش یابد که این اقدامات در نهایت، باعث موفقیت آموزش مجازی در نظام آموزش عالی کشور خواهد شد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

- Adib Hajbagheri, M., Parvizi, S., & Salsali, M. (2007). *Qualitative research methods. Tehran: Boshra.* (in Persian).
- Agbahi, A., Moarefzadeh, A., & Moshtaghi, S. (2012ya2013). Pedagogical barriers in the development of e-learning: The case of Jundishapur University of Medical Sciences. *Education Development Jundishapur*, 3(4), 39-48. . (in Persian).
- Andone, L., & Sireteanu, N-A. (2009). Strategies for technology-based learning in higher education. *The FedUni Journal of Higher Education*, 4(1), 31-42.
- Beaudoin, M. (2016). Issues in distance education: A primer for higher education decision makers. *New Directions for Higher Education*, 173, 9-19.
- Bazargan, A. (2010). Introduction to qualitative research methods and mixed conventional approaches in the behavioral sciences. *Tehran: Didar.* (in Persian).
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2007). *Designing and Conducting Mixed Methods Research.* Thousand Oaks, CA: *Sage Publications.*
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2011). *The SAGE handbook of qualitative research.* London: *Sage Publications.*
- Darabi, S., Neyestani, M., & Babri, H. (2014). Identifying and prioritizing strategic planning components in virtual education (*A qualitative study in the virtual school of Isfahan University*). *Media*, 18, 47-56. (in Persian).
- Fouladi, Mohammad (2014) Status and scope of qualitative research; Review. The quality of research in the humanities. *fourth year. Second consecutive issue* 8. pp. 27-46(in Persian).
- Falowo, R. (2007). Factors impeding implementation of web-based distance learning, Association for the Advancement of Computing in *Education Journal*, 15 (3), 315-338.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (2005). Paradigmatic controversies, contradictions, and emerging confluences. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (3rd ed., pp. 191-215). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ghorbankhani, Mehdi and Salehi Keyvan (2016) Representation of virtual education challenges in the Iranian higher education system. *Quarterly Journal of Information and Communication Technology in Educational Sciences.* Seventh year. Second Issue. Pp. 123-148 (in Persian).
- Jefferson, R. N., & Arnold, L. W. (2009). Effects of virtual education on academic culture perceived advantages and disadvantages. *US-China Education Review*, 6(3), 61-66.
- Jalali , Rustam(2012) Sampling in qualitative research. *Qualitative Research in Health Sciences.* Volume 1, Number 4; pp 310 -320.
- Jung, I, Choi, S, Lim, C, & Leem, J. (2002). Effects of Different Types of Interaction on Learning Achievement, Satisfaction and participation in webbased instruction, *Innovations in Education and Teaching International*, 39 (2), 153-162

- Keller, C. H., Lindh, J., Hrastinski, S., Casanovas, I., & Fernandez, G. (2009). The impact of national culture on e-learning implementation: A comparative study of an Argentinean and a Swedish University. *Educational Media International*, 46(1), 67-80.
- Kiyan, M. (2014). Virtual learning challenges, narrating what the virtual university is not taught. *Media*, 5(3), 11-22. (in Persian).
- Modanloo, Y. & Salarian, F. (2012). Investigating the role of virtual universities in achieving higher education goals. *Information and Communication Technology in Educational Sciences*, 1(4), 131-151. (in Persian).
- Maxwell, J. (2005). *Qualitative research design: An interactive approach*. (Second Edition). London: Sage Publications.
- Musingafi, M. C. C., Mapuranga, B., Chiwanza, K., & Zebron, S. (2015). Challenges for Open and Distance Learning (ODL) students: Experiences from students of the Zimbabwe Open University. *Education and Practice*, 6(18), 59-66.
- Modanloo, Y., & Salarian, F. (2011). Examine the role of virtual universities in achieving the goals of higher education. *Information and Communication Technology in Educational Sciences*, 1(4), 131-151. (in Persian).
- Nneka Eke, H. (2011). Modeling LIS student's intention to adopt e-learning: A case from University of Nigeria Nsukka. *Nigeria: Library Philosophy and Practice*.
- Neuman, L. (2007). *Basics of social research: Qualitative and quantitative approaches* (Second Edition). Allyn & Bacon.
- Owolabi, T. O., Oyewole, B. K., & Oke, J. O. (2013). Teacher education, information and communication technology: Prospects and challenges of e-teaching profession in Nigeria. *American Journal of Humanities and Social Sciences*, 1(2), 87-91.
- Pourkarimi, J. & Alimardani, Z. (2020). Factors affecting interactions in e-learning environments. *Information and Communication Technology in Educational Sciences*. Eleventh year, first issue. pp25-44 (in Persian).
- Quacquarelli, S. (2020). The impact of the coronavirus on global higher education (Matin. A, Trans) In Collection of International Reports on Higher Education. Coronavirus Crisis, Tehran, Iran: Institute for Social and Cultural Studies (Original work published 2020).
- Ritchie, J., & Lewis, J. (2003). *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*. London: Sage Publication.
- Sharifi, M., Fathabadi, J., Shokri, O., Pakdaman, Sh. (2019). E-learning experience in the Iranian educational system: a meta-analysis of the effectiveness of e-learning compared to face-to-face education. *Research in school and virtual learning*. Seventh year, first issue pp. 9-24 (in Persian).
- Sharif Khalifeh Soltani, M., Karimi Alavijeh, M., & Mazaheri, M. (2011). The study of challenges in applying information and communication technology in teaching and learning processes. *Information and Communication Technology in Educational Sciences*, 1(3), 23-42. (in Persian).
- Stodel E. J., Thompson, T. L., & MacDonald, C. J. (2006). Learners' perspectives on what is missing from online learning: Interpretations through the community of

- inquiry framework. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 7(3),1-24.
- Stodel E. J., Thompson, T. L., & MacDonald, C. J. (2006). Learners' perspectives on what is missing from online learning: Interpretations through the community of inquiry framework. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 7(3),1-24.
- Safford, K., & Stinton, J. (2016). Barriers to blended digital distance vocational learning for non-traditional students. *British Journal of Educational Technology*, 47(1), 135-150.
- Siemens, J. (2004). Connectivism: A learning theory for the digital age. *Retrived from <http://www.elearnspace.org/Articles/connectivism.htm>*.
- Shah Beigi, Farzaneh and Nazari, Samaneh (2011) Virtual Education: Advantages and Limitations. *Journal of Yazd Medical Sciences Education Studies and Development Center*. Volume 6. No1. 47-54(in Persian).
- Zarei, Ataollah (2010) A Study of the Perspectives of the Professors of the Faculty of Engineering of Kurdistan University on the Use of Web Technologies in Teaching and Learning. *Master Thesis: Payame Noor University of Tehran* (in Persian).
- Zolfaghari, M., Sarmadi, M., Negarandeh, R., Zandi, B., & Ahmadi, F. (2009). Attitude of faculty members to teach nursing and midwifery Tehran University of Medical Sciences combination of e-learning system. *Journal of Nursing and Midwifery, Tehran University of Medical Sciences (Life)*, 15, 31-39. (in Persian).
- Zamani, B. Parhizi, R., & Kaviani, H. (2014). Identify the challenges of evaluating students' academic performance in electronic courses. *Journal of Education Technology*, Volume 9, Number 2, 105-112.